

**ТЛУМАЧЕННЯ КУЛЬТУРНОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ
В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ
Є. МАЛАНЮКА: ДЕЯКІ ТЕЗАУРУСНІ АСПЕКТИ**

Стаття присвячена проблемі втілення української національної ідеї у творчості письменника-вісниківця Євгена Маланюка. Розглянуто деякі тезаурусні аспекти культурного імперіалізму в його поезії.

Ключові слова: націоналізм, імперіалізм, ідентичність, культура, література.

The article is dedicated to the problem of the embodiment of Ukrainian national idea in the creative work of Evhen Malanjuk. Some thesaurus aspects of cultural imperialism in his works have been analysed.

Key words: national idea, imperialism, identity, culture, literature.

Наукове осмислення динамічної національно-духовної, культурної дійсності вимагає від дослідника постійного та активного діалогу із теоретичним дискурсом. Ідеться не лише про засвоєння нових методологічних моделей, але й про те, аби ті моделі не перетворювались у чинники антинаукового мислення, спричинюючи нехтування фундаментальними закономірностями, що визначають сутність того чи іншого національно-культурного організму. Подібні теоретичні питання особливо актуальні для постколоніальних націй. Тому культура, мистецтво, література для бездержавних націй значать набагато більше і займають особливіший статус, ніж це спостерігається у народів, що віддавна мають власні національні держави, котрі повноцінно захищають і розвивають національне буття. Питаннями національного в літературі займалися П. Іванишин, О. Баган, С. Андрусів, Л. Сенік та інші, однак проблему не можна вважати вичерпаною, беручи до уваги глибину її вияву у творчості українських письменників, зокрема у Є. Маланюка.

Для будь-якої культури завжди актуальним є вивчення національної літературної класики. Ця актуальність, на нашу думку, полягає у двох аспектах. По-перше, класичні досвіди, їхні дослідження й науково-філософське осмислення допомагають розглядати літературу «як наслідок духовної діяльності нації на шляху до самопізнання й самоутвердження» [12, 53]. По-друге, саме класична література дає методологічно значущі ідеї, і таке витлумачення передбачає (без імперських аберацій) «збереження найсуттєвіших національних ознак: мови, психології, мислення (свідомості), способу буття, звичаїв, релігії, осмислення сучасного і минулого у світлі національної ідеї, послідовне (або

й стихійне) відстоювання політичних, культурно-духовних прав нації, державності як єдино можливої форми нормального існування національної спільноти для її самоутвердження, життєдіяльності й розвитку» [16, 44]. «Література, – зазначає М. Бахтін, – невід’ємна частина культури, її не можна зрозуміти поза цілісним контекстом всієї культури певної епохи» [3, 348]. На думку О. Паса, «...без слова поетичного немає суспільства, держави, Церкви і будь-якого іншого людського союзу» [13, 243].

Мета статті – проінтерпретувати творчість Є. Маланюка крізь призму національно-екзистенціальної методології та розглянути тезаурусні аспекти культурного імперіалізму в його поетичній спадщині.

Інтерпретуючи поетичну творчість націоналістичного критика, блискучого українського письменника-вісниківця, а також загальновищаного вітчизняного класика ХХ ст. Є. Маланюка крізь призму національно-екзистенціальної методології, спостерігаємо, що політичний ракурс розгляду літературних проблем мислителя мав не соціологічний, а націоналістичний характер. Важливо помітити те, що національно-екзистенціальна методологія Є. Маланюка, як і Д. Донцова, впливає з українського націоналізму, утвердження національної самобутності, зокрема з філософії української національної ідеї.

Шматками розпадеться морок
І ти, нащадче мій, збагнеш,
Як крізь тисячолітній порох
Розгорнеться простір без меж
Збагнеш оце, чим серце билось,
Яких цей зір нагледів мет,
Чому стилетом був мій стилос
І стилосом бував стилет [10, 35].

Саме Є. Маланюк є продовжувачем метадискурсивної традиції Т. Шевченка, в котрого національний імператив представлений у численних художніх варіантах, способі мислення, політичній боротьбі та здобуття національної держави, утвердження власної національної ідентичності.

Бо вороги не згинуть, як роса на сонці,
Раби не можуть вздріти сонця волі, –
Хай зникне ж скитсько-еллінська краса
На припонтійським тучнім суходолі,
Щоб власний Рим кордоном вперезав
І поруч Лаври – станув Капітолій [11, 161].

Національно зорієнтовані поезія, художня проза, мистецтво, музика, – все це культурні продукти націоналізму. «Культурний націона-

лізм виявляється ефективною світоглядною позицією творців національної культури, котра культивує й утверджує національну ідентичність, дає підстави для її істинної інтерпретації та художнього вираження і тільки через це передбачає протистояння імперіалізові» [7, 83]. Е. Сміт у своїх працях розглядає національну ідентичність як «найважливішу і найповнішу» [17, 149]. Двома опорними поняттями постколоніалізму виступають «культурний імперіалізм» та «культурний націоналізм». Потрібно розрізнити два поняття постколоніалізму: «культурний націоналізм» та «культурний імперіалізм». Культурний імперіалізм одна із найнебезпечніших форм колоніалістичної ідеології, проявляється у різних сферах національного та міжнародного буття. Треба усвідомити: «той факт, що політичний імперіалізм управляє цілою галуззю наукових студій, художньої творчості та наукових інституцій – то настільки, що нехтувати його неможливо як з інтелектуального, так і з історичного погляду» [15, 26]. Зазначимо, що культурний імперіалізм не є всуціль дискретною метадискурсивною формою, його твердження впливає із загальної теорії та світогляду імперіалізму. Цитуючи Майкла Дойла: «Імперія – це формальні чи неформальні стосунки, у яких одна держава контролює чинний політичний суверенітет іншого політичного суспільства. Цей контроль може досягатися за допомогою сили, політичної колаборації або економічної, соціальної чи культурної залежності. Імперіалізм – це всього-на-всього процес або політика встановлення чи підтримання імперії» [14, 44].

Є. Маланюк занотував: «Імперія – мир. Але російська імперія – війна! І при тім послідовно-систематична» [9, 74]. Поет дуже добре розумів, яка загроза нависла над його Батьківщиною. З одного боку, страхітлива і потворна російська імперія, озброївшись фальшивою і підступною ідеєю комунізму, жорстоко душила своєю внутрішньою політикою, намагалася вморити Україну в голодоморах та катівнях. А з іншого боку, – шовіністична Польща, котра свідомо затуманювала, деформувала свідомість, спосіб буття західноукраїнського суспільства, передусім на Галичині та Волині. Ще з іншого впливали атеїстичні, авангардові ліберальні культури та пропаганди, які поширювалися з Європи і своєю активною діяльністю відвертали від правди, віри і традиції. Ця ж проблема спостерігається ученими і сьогодні. Це дуже добре видно з методологічного судження С. Андрусів: «Насправді ж ідеться про те, щоб в Україні не було саме української нації, адже нібито прогресивна «політична» замість відсталого, регресивного «етнічна» в українському контексті означає «неукраїнська» (читай «російська», точніше «російськомовна космополітична») проти скомпрометованої, усуненої на маргінес «української» («етнічної»)» [1, 20].

Є. Маланюк відчував всю хиткість і внутрішній фальш, що не можна відбудувати українську державу на ідейних підставах філософії космополітизму, раціоналізму, атеїзму, імперіалізму. Тому рішуче боровся з ними. Бо вірив, що йде вже нова епоха: «епоха йде молитви і вогня».

І у всьому одна мета
Серця – горі і дух у Вічність,
Готична башта як стріла... [10, 229].

Маланюкове слово чітке, яке гартувалося у страшній боротьбі за рівність, справедливість, незалежність. Він намагається розірвати ганебні кільця залежності, закликає своїх земляків помститися за столітні жертви, біль, страждання.

Ти, у кого і нерви – бандура,
В чийм серці ридає раб, –
Стань шулікою, вовком, буйтуром,
Тільки просто, просто – на Муром –
Заграбоване граб!

Ти, що змиршавів у корості,
Вигноїв власне ім'я, –
Всю палючу отрути злости
На сусальне злото Кремля.

За набої в стінах Софії,
За криваву скруту Крут –
Хай московське серце Росії
Половецькі пси роздеруть [10, 46].

Є. Маланюка, насамперед, цікавило, чим було минуле, що було в минулому і чи минуло насправді минуле, а може пройшло або ще триває в інших формах. Переважно ця проблема стосувалася саме тогочасних обставин та майбутніх пріоритетів, осмислення динамічної національно-духовної дійсності, ідеологічної концепції вольового націоналізму.

Отже, Є. Маланюк своєю творчістю показував художні та культурні традиції, хотів виховати справжніх патріотів нації, розбудити в народі приспаний віками «національний активізм», ідеологічну заангажованість, розшарованість українства зберегти національну ідентичність. Глобальні концептуальні положення Є. Маланюка є архіважливими для українського суспільства. В основі його поезій лежить ідея суголосна й досить важлива для сучасної постколоніальної культури. Тобто лежить ідея викорінення імперіалізму, його наслідків та утвердження на своїй землі культури власної нації. Таке бачення, на наш погляд, допомагає орієнтуватися на національне, духовне, на нову

добу, формувати власну національну самосвідомість, поборювати різні прояви культурного імперіалізму.

Література

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності: львівський текст 30-х років ХХ ст. Монографія / Стефанія Андрусів. – Львів : Львівський університет імені Івана Франка, 2000, Тернопіль : Джура, 2000. – 340 с.
2. Баган О., Гузар З., Червак Б. Лицарі духу : Українські письменники-націоналісти – «вісниківці» / Олег Баган, Зенон Гузар, Богдан Червак. – Вид. 2-ге., доп. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 1996. – 228 с.
3. Бахтін М. Ответ на вопрос редакции «Нового мира» / М. Бахтін // Бахтін М. Эстетика словесного творчества. – Искусство, 1986. – С. 347 – 354.
4. Вісниківство: літературна традиція та ідеї : збірник наукових праць, присвячений пам'яті В. Іванишина. / Ред. колегія: Л. Кравченко (голова), О. Баган, П. Іванишин та ін. – Дрогобич : Коло, 2009. – 408 с.
5. Іванишин В. Тезаурус до курсу «Теорія літератури» / Василь Іванишин. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 2007. – 112 с.
6. Іванишин П. Аберация християнства, або Культурний імперіалізм у шатах псевдохристології / Петро Іванишин. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 2005. – 268 с.
7. Іванишин П. Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти) : монографія / Петро Іванишин. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 2005. – 308 с.
8. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури / Євген Маланюк. – К. : АТ «Обереги», 1992. – 80 с.
9. Маланюк Є. Нотатники (1936–1968): Документально-художнє видання / Євген Маланюк. – К. : Темпора, 2008. – 336 с.
10. Маланюк Є. Повернення: Поезії. Літературознавство. Публіцистика. Щоденники. Листи / Євген Маланюк : Серія «Ad Fontes – До джерел», – Л. : Світ, 2005. – 496с.
11. Маланюк Є. Поезії / Євген Маланюк : упорядк. та передмова Т. Салиги, примітки М. Старовойта. Мистецьке оформлення О. Тишука. – Л. : УПІ ім. Івана Федорова; «Фенікс Лтд», 1992. – 686 с.
12. Михайлин І. Методологічні пошуки в українській критиці та історії української літератури ХІХ ст. / І. Михайлишин // Літературознавство : матеріали ІІІ конгресу Міжнародної асоціації українців (Харків, 26 – 29 серпня 1996 р.). – К. : Ат. «Обереги», 1996. – С. 51 – 59.
13. Пас О. Освящение мига / О. Пас // Вопросы литературы. – 1992. – № 1. – С. 242 – 248.
14. Саїд Е. Д. Культура й імперіалізм / Е. Д. Саїд. – К. : 2007. – 608 с.
15. Саїд Е. Д. Орієнталізм / Е. Д. Саїд : пер. з англ. В. Шовкун. – К. : Основи, 2001. – 511 с.
16. Сенік Л. Український роман 20-х років. Проблема національної ідентичності : Атореф. дис. докт. філол. наук / Любомир Сенік. – К., 1995. – 40 с.
17. Сміт Е. Національна ідентичність / Е.Сміт. – К. : «Основи», 1994. – 224 с.
18. Федорів Р. Історична романістика та національна свідомість / Р. Федорів // Дзвін. – 1996. – № 10–12. – С. 109 – 114.